

Вічні вогні

Докія Гуменна

I.

Снився мені раз сон. Я — на краю світу. Передо мною вже нічого нема, крім безбережного білого простору. Позад мене вирує життя — все пережите болюче й сонячне, бачене, уявлене й неуявлене. Попереду — біла пустеля.

Сон ось здійснився. Я — на краю світу. Але цей край світу зелений, наскрізь зелений. Зелень розливається всіма відтінками, навколо — первісний дикий ліс, де заходить тільки нога землеміра, взута в гумові чоботи. Мої ноги, також у гумових чоботях, впірнають у темнозелені плюші моху-торфовища, провалюються у трясовини. Я можу побачити своє зображення в озерцях, порозкиданих у цій дичавині. Тут уже край людського життя, далі вже сотнями миль ніхто не живе і ніколи не жив. Сон здійснився. Не біло, а зелено. Із синім храмом неба вгорі. Із сліпучим сонцем над головою, із веселим повітрям у грудях.

Та імпульс людського життя не так далеко, лише за кілька ярдів, ось за оцими смереками. Він гуде напружено й переконливо перфораторами, скрегоче залізом екскаваторів, стрімить до синього неба тонкими конструкціями підйимального кранту — "деріка". Тут уже пробуравлюють нафтовий колодязь, вганяють тонкі сталеві рури в незнані надра землі, а невзабарі й тут палатиме вічний вогонь.

Всі мої три компаньйони, землеміри, здивовані. Що це таке? Де взялася тут дорога? Ця вежа, це будівництво нового колодязя? Ми ж кілька днів тому витичували тут, у нерушеному лісі, цю дорогу!

Але ж вони самі щойно розказували мені, що нафтова промисловість Алберти розвивається блискавичним темпом, що ми приїхали у саме осереддя найбільших родовищ нафти, відкритих досьогодні в Канаді. Це ж ті знамениті Пембіна Ойл Філдс (Пемібінський нафтовий район), що наробили недавно стільки шуму, що своїми запасами нафти втричі перевищують недавню славу, ще вчора найбагатший нафтоносний район, Редвотер. Якщо можна було за яких дев'ять років укрити всю Алберту нафтовими колодязями, в самій лише околиці Ледук набудувати їх мало не 1300, то чому не могли за пару днів додати до пембінських 800 колодязів ще одного? Химерна доля раптом зробила хліборобську Алберту високопромисловою провінцією Канади, ця ж химерна доля послала ось трьох українців, нових імігрантів — одного з Дрогобича, другого з Волині, третього з Покуття — прокладати перші точки видобування нафти у цих диких безлюдних лісах. Справді бо, робота землеміра піонерська. Землемір прорубує собі дорогу в хашах, щоб, всупереч викрутасам дичавини, витичити бездоганно-геометрично майбутні дороги і місця розташування майбутніх колодязів. Воно наче й виграшка — за вказівкою компасу та мапи втикати кілки із синіми, зеленими та жовтими стрічками, але підіть, попробуйте...

От, щоб дати мені уявлення, як виглядає в натурі розбудова нового нафтоносного

району у самому початку, ці землеміри й підхопили мене одного ранку в Едмонтоні та й привезли на край світу.

В понеділок о шостій ранку ми поїхали на захід від Едмонтону, шістдесят миль автострадою, що біжить до Джеспер Парку. Поміж лісами, зрідка фармами, замріяними краєвидами з конічними канадійськими смереками. Тут уже нема тих рівних безмежних ланів, що навколо Едмонтону, але все ж це ще абсолютна цивілізація. Та ось біля великої таблиці "Пембіна Ойл Філдс" довелося таки звернути на гіршу дорогу, пірнути в хмару куряви, труситися по камінцях, що ними вистелено новопрокладену дорогу. Нема вже гойдатися на шовкових ресорах блискучого асфальту, це вже ми звернули до Драйтон Велей, столиці цього нафтового району. Курява й монотонні осикові ліси густою щіткою... Але вже бачу, за ними подекуди валує чорний дим, там десь на задньому пляні горить нафта. Про фарми вже нема й мови, — дичавина, глушина. Край світу! Нове місто засноване в досить таки запротореному місці. Місто те, — лякає землемір Дмитро Петрів, — знамените тим, що там безпросвітне пияцтво, і на тому тижні зарізано, одного чоловіка.

Я думала, що й справді місто. А то. — одна вулиця. Поміж купами переритої землі, поміж кучугурами дробленого каміння та між бур'янами; загубилися збиті прихапцем домівки, адміністративні будинки нафтових компаній, люксові крамниці із столичними вітринами, кіно з ковбойською рекламою, А над цим усім домінує модерний готель із м'якими килимами вже в холлі та з наперед зарезервованими кімнатами. Довкола нього — множество трейлерів, авт, фанерних кабін. Хоч кругом і дрімучий ліс, але в "місті" кілька нещасних деревин нидіють і жовтіють від пороху. Порохи здіймаються тут шаленими хмарами при кожному переїзді авта.

Мої землеміри живуть також у кабіні. За ці два дні, суботу й неділю, все в ній укрито грубим шаром пилу. Але цим ніхто не журиться. Звикли. Мовчазний Павло. Лукомський, якого молодші товариші навивають дядьком, збирає харчі на цілий день, Дмитро Петрів побіг до контори узяти завдання на цілий день а наймолодший, студент Олександр Роїк, крутиться біля мене, йому кортить поговорити про різних знаменитостей, яких він знає з преси та літератури. І ось ми вже знову в дорозі, їдемо тряскими, але рівнострільними лісовими дорогами до місця праці, що за сорок миль від Драйтон Велей у глибині лісів. Обіцяють мені, що по дорозі покажуть ще три нових міста.

Перше місто, Вайолет Гров, розташоване за сім миль від Драйтон Велей. Це — кафетерія, скелети розпочатих будинків і череда трейлерів. Друге місто, Сектрал Філд, за 18 миль від Вайолет Гров, — трохи менше трейлерів, зате більше авт. Третє місто, Лодж Пол, — похилі дугою смереки, кучугури землі, звалені на купу викорчовані дерева, що позадирали руки й ноги до неба у жалісливій безпомічності. Але кафетерія вже є, це кожне місто починається з кафетерії. Є ще тут десь і четверте місто, Сцинтія, якщо вже можна назвати містом прожект, ще навіть не позначений на мапі.

Законна гордість моїх землемірів-албертійців уділяється й мені: колись, як це вже будуть великі устатковані міста, я зможу хвалитися, що була при їх народженні.

А навколо — тонкі гострокінцеві смереки, не всі вони можуть витримати свою височінь і багато, з них поскиляло свої дівочі, стани аж до землі. Осиковий густий ліс, подібний на велетенську щітку, стоїть стіною при дорогах. І лиш де-не-де посеред цієї дичавини в прорубах розтаборилася цивілізація. Групи цистерн, кілька трайлерів, там живуть люди. Чого їх сюди загнало, хотіла б я знати? Ліс такий же непривітний! Яка то, мабуть, осоруга — жити в цій хащі. Але біля трейлерів вештаються жінки, бігають діти, проти сонця мають кольорові плями розвішеної одежі. Цивілізація вдирається в край світу.

Нарешті, ми проїхали через усі ці "міста". За цей час у розмові з землемірами я встигаю схопити схему, зрозуміти значення того, що бачу. Оті безхвості велетенські залізні птиці, що дзьобають день і ніч землю довкола Едмонтону, — застарілі, тепер уже так не робиться. Тепер будують оці металеві циліндри, що в них захована помпа. Ось ми вже не раз такі срібні чистенькі циліндри здибали по дорозі. Апарат механічно вимикається, коли нафта йде надмірно. Добута з надрів нафта біжить підземними рурами до збірників, — ото що ми в лісі бачили, групи цистерн, чи як тут кажуть, танків. В певних місцях рури виходять на поверхню, їх виводять для того, щоб мати контроль, бо там же є й лічильники. Тепер уже нафтові компанії можуть контролювати, скільки видобуто нафти, а коли її добуто понад потребу, колодязь автоматично спиняється. Ніяких робітників при видобуванні нафти не треба, все роблять машини. Нафта тече рурами до збірників, а звідти до рафінарень Едмонтону. Там її переробляють на різні продукти модерної промисловості!. Але не всю. З Едмонтону ж таки ідуть дві трансконтинентальні підземні рури, і ними сирова неочищена нафта пливе в один бік 1800 миль на схід, аж до Онтаріо, а в другий бік — попід Скалистими Горами і на захід, до берегів Тихого Океану, до Ванкуверу, до штату Вашингтон у Сполучених Штатах.

Просто аж дух захоплює! Ця велетенська система потребує людських рук тільки до того часу, поки її збудують, вдихнуть у неї енергетичний дух, і вона тоді вже сама працює, мов жива істота: помпує з надрів кошову рідину й розсилає у всі кінці світу.

А що ж то за вогні скрізь, де є ця нафтодобувальна система? Палахкотять вони, здіймаючись високо до неба, навколо Едмонтону, на полях, на горбах, на лугах, в розчищених лісових галявинах. Такі вогнища, що ніколи не згасають. Хто їх запалив і чого вони горять? Ці "незгораючі купини" додають такого незвичайного чару зеленим краєвидам албертійських степів та перелісків, умережаних блакитними озерцями, що не хочеться вслухатися в раціоналістичні пояснення. Ні, не жертва це підземному божеству за те, що вдерлася людина в його надра, а лише — зайвина нафти й природнього газу. Це те, що мусить бути спалене, щоб не збиралося та не вибухало. Ото, що, палахкотить з важкими чорними вибухами диму, то горить нафта, а отой веселий бездимний вогонь, то горить природній газ.

Як багато, мусить його бути, що не шкода отак день і ніч випускати на вітер, міркую собі вголос, — а мені на це кажуть: природнього газу в Алберті є такі не обраховані багатства, що й третини нема куди спожити видобутого за день. А тим

часом на цьому природньому газі йде уся едмонтонська промисловість, з нього й з його продуктів виробляють дуже багато чого, ним ogrівається кожне місто й містечко, та й багато фарм просторої Алберти.

2.

Приїхавши, здивувавшись, що місце їх праці за кілька днів так змінилось, землеміри запаркували при кінці нової дороги своє авто, якраз біля будівництва нового колодязя. Без гумових чобіт тут годі ступити в ліс і ногою, то землеміри дали мені гумові чоботи, а самі пішли в ліс витичувати дороги та точки для нових нафтових колодязів. Я ж завзято взулася в їх чоботи і почала міркувати, куди мої очі мають дивитися в цій незвичайній місці, — на цивілізацію, чи на край світу.

Сталеві конструкції "деріка", люди щось там на них роблять, сновигають, метушаться, — такі гномики в сталевих шоломах. Гудуть перфоратори, подорожує незрозуміло вниз-вгору підймальний крант, екскаватор вибирає болото й землю з глибокої ями, з мішків висипають цемент, як борошно у пекарні, і він зникає десь у машині... Чи варто було так далеко їхати, щоб побачити те, що в кожному будівництві побачиш? — Але щотільки відійшла я за три смереки, як уже цей стандартний краєвид цивілізації випав з уяви й пам'яті, а я потрапила у сферу піонерських переживань.

Одна нога моя вгрузла відразу в м'яку пружинисту подушку зеленого моху, а друга — в воду трясовини. Не знати, котру перше витягати, тут буквально кожний крок мусить борюкатися з неслухняною природою. Дуже грубою і твердою. Але поза тим — яке дзвінке повітря тут, як багато сонця й неба, які на ньому білесенькі пухкі хмаринки кубляться! Небо таке синє, як в Україні, а хмарок таких білих я ніде досі не бачила. Джерела пробиваються з-під повалених дерев, корневища попереверталися догори ногами, гадаючи собі, що вони — модерні скульптури. Все і однакове, і неоднакове, смереки всі одна на одну подібні, а коли б не гуділи за смереками перфоратори, то можна б і безвісти заблудитися. Аж у цю хвилину починаю тямити первісну Канаду.

Це ж саме та Канада, якою застали її перші піонери. Саме в такі оце хащі та нетрі прийшли вони, у багна та мочарі. Ніяких доріг для них не було, мусіли продиратися крок за кроком, миля за милею через кущі та ці переплутані хащавини. По таких горбовинах та мочарах шукали вони свої "гомстеди" та "секції". Щоб не провалитися по пояс у трясовину, треба було часом і кілька миль обходити болота та озера. І так іти сто миль, ще й не раз на плечах мішок муки нести.

Не дуже давно було це, років із шістдесят. Там, де ходили вони, вже тепер розкішні лани, чудові шовковоасфальтовані дороги, ніхто й не ходить. Авта зблизили місцевості між собою так, що де колись було два тижні дороги, то тепер дві години. То ж як уявити собі труднощі першого українця, піонера в Канаді, не поборсавшись по таких багнах?

Первісність, хоч яка легендарно-опоетизована, але така незручна, скоро мене перемогла, мені надокучило витягати ногу за ногою, я вернулася до цивілізації. Присіла на купку молодих зрубаних смеречок, що ще не встигли зав'язнути після того, як їх бульдозери зрізали із нинішньої дороги, і почала обдумувати канадійську нафтову

промисловість та її перші процеси, що точилися оце перед очима.

Так от як то вони виглядають у житті, ті сухі відомості про албертійську нафту й природній газ! Виявлені резерви, пишуть, добігають астрономічних цифр, а ще вздовж і впоперек провадяться розшуки, щоб уточнити ті розміри! Історія албертійських нафтових ресурсів це, кажуть, повість про відкриття нафти в 1887 році, про буми й ринкові крахи аж до 1947-го року. В лютому того року, за двадцять миль на південь від Едмонтону, у околиці Ледуку, випадкова проба земної кори дала шалений вилив нафти і цим виливом започаткувалася нова доба в усьому житті не тільки провінції Алберти, а й цілої Канади. Це відкриття урухомило хвилю економічних змін, які, подібно до хвилі нафти, виведеної на поверхню, дали рух новим колам хвиль, а вони вплинули на всю тканину канадійської економіки. Відкриття в Ледуку не тільки спричинило, цілковиту зміну в індустріальній та економічній картині Алберти, але хвиля пішла й далі, на канадійські та світові ринки. Якщо до відкриття нафти в Алберті Канада на 90% залежала від імпорту нафти, то тепер вона вже вийшла з цієї залежності. Албертійські нафтоносні райони ще обмежені на 70% видатності, але вже постачають не тільки канадійський ринок, а ще й деякі ринки у Сполучених Штатах..

Кілька років згодом, за відкриттям у Ледуку, знайдено було ще більші поклади, у околиці Редвотер, на північ від Едмонтону, — та й скрізь по Алберті більші-менші поклади. Але ці Пемібінські залишили далеко позаду всі інші!

Кажуть, що слідом за відкриттям нових родовищ до провінції Алберти почали напливати індустріальні концерни, приваблені дешевою енергією. Взагалі ж, відкриття цих величезних резервів нафти й газу привело до семимилевого кроку індустріальної експансії в районі Едмонтону. Я вже бачила ці гігантські нафтові рафінарні, що мріють до неба на степовому виднокрузі. На східніх підступах до Едмонтону стримлять вони, ці башти, перегонні куби й кучеряві паровивідні рури — втілення мультимільйонів доларів. Ось, кажуть, лише ці дві трансконтинентальні лінії на схід і захід коштували 260 мільйонів доларів. І цей канадійсько-американсько-англійський капітал заснував усю Алберту вічними вогнями, безхвостими залізними птахами, що безперестань нахиляються і клюють землю своїми ненаситними дзьобами... цистернами з нафтою, наймодернішими фабриками, новими містами, промислами, припливом населення, зміною всього звичного досі укладу життя й побуту.

А це ж тільки іще початок, які дальші хвилі принесе той перший поштовх, — тепер ніхто навіть не може собі уявити.

Ось що вони будують, оті, що зникли в лісі, мої опікуни сьогоднішні, оці люденяточка в шоломах, що метушаться на цій велетенській вежі. Один виліз аж на саму верхушку, так, що вітер може його здмухнути, і там щось маніпулює, — переводить тонку сталеву руру, завдовжки в 60 ярдів, з одного місця на друге. А таких рур там стоїть сторч десятків зо два. Переведена рура, зачеплена на гак підйимального кранту, пішла ось вниз, і диви, — зникла, увійшла в землю. П'ять робітників їй унизу допомагають, а як вона не йде, тоді починають густі перфоратори. Чи це вони одна в одну входять та щораз нижче заганняються в надра? Але як же відомо, що це саме тут ці

рури натрапляють на нафту? Коли б швидше верталися з лісу мої землеміри, в них запитаю.

На це питання Дмитро Петрів намалював мені шахівницю. Оце дивіться, Канада поділена на такі геометрично правильні секції. Кожна секція містить у собі шістнадцять квадратів. За законами Алберти на кожній секції дозволяється викрутити не більше, як чотири колодязі: той квадрат, що в його центрі є колодязь, межує з квадратом, у якому колодязя нема. Оце й усе. Підземне нафтове море під цими лісами й під скелею материка таке велике, що де не проб'єш колодязя, там знайдеш нафту. Ось ми сьогодні вступили в озерце нафти — сама вийшла на поверхню.

3.

Прийшов час уже вертатися до Драйтон Велей. Знову ми їдемо, прямими дорогами шахівниці, повз кучугури зрізаної землі, повз гори скошеного бульдозерами дерева. Що з ним будуть робити? Нічого не лишається, як спалити. Тонкі осики й смереки цього ніколи не прочищеного лісу стоять стіною, дуги деяких аж до землі прихиляються, а на цьому тлі гордовито чваняться переможні, красні, новесенькі срібні циліндри, що сховали в собі секрети видобування нафти.

Переїжджаємо ми знову тими самими "містами", тепер трохи ожвавленішими людьми. Дмитро Петрів лає дороги "раф" (тряскі)... Уряд повинен би вже потурбуватися про кращі. Адже ж пишуть у газетах, що майже всі "роялті" за користування надрами йдуть у першу чергу на будівництво доріг. Вони дороги будують десь, але тут, де найбільш потрібно... — бурчав усе Дмитро. Петрів.

А що це за "роялті"? Не вадило б знати.

Виявляється й на надра є власники. Хто в свій час, купуючи землю, записав своє право й на надра, той тепер став багатцем. Нафтові компанії платять певний процент із своїх прибутків власникам кадрів. Оце ж воно й є "роялті". Та хто там колись знав?... 93 проценти надрів належить урядові. Але й власники поверхні дуже раді, як у них знаходять нафту та викручують колодязь, — їм платять компанії оренду. ..

Тут Олександр Роїк пригадує собі, що в районі ріки Атабаска, у північній Алберті, взагалі, земля не належить нікому. Там піски, ґрунт на ферму не надається. Але там, прошу я вас, нафти! Вчені кажуть, що це найбільші, досі відкриті, нафтові родовища у всьому світі. Проте, ці величезні запаси нафти досі не використані, бо. ніхто не знає, як відділити нафту від піску, так воно там перемішане. Але ж і комарів там! Так кусали, що доводилося обмотувати голову рушником,, зверху — шапка, на лице — рушника, на рук" — рукавиці, і так працєю. А ввечорі приходиш додому весь скусаний.

Хоч дороги й невироблені, але ми швидко минаємо "міста", на кожній милі підбираючи щось новеньке для мене про нафтові багатства Алберти. Виявляється, що не зовсім пропащі ті родовища на Атабасці. Одна велика фірма вже має спосіб відчищувати нафту від піску і вже розпочала приготування до використання цих нафтових пісків.

В одному "місті" біля кафетерії ми зупинилися, щоб закупити харчів. Із кафетерії вирвалася джазово-староанглійська-ковбойська мелодія і відразу зробила живу

дійсність тривимірним фільмом про перші часи колонізації заходу. Тільки оточують нас не криті вози, а авто й трейлери. Кучугури ж землі, гори поваленого дерева, курява й хаос новобудови — ті самі. Зрештою, так само п'ють і так само ріжуться, як у тих фільмах. Там, правда, нема чару палахкотіння вічних вогнів., що додають до задумливого краєвиду Алберти таку нову нерозгадану привабу.

І от я сідаю вже в автобус, що повезе мене через ліси, стени та луки до блиску Едмонтону. В цю хвилину мене чекає несподіванка. Гостинний звичай Алберти каже, що гостя треба не тільки привезти, але й відвезти. Землеміри вкладають мені в руку сюрприза — квитка на проїзд. Доручено було, зробити це мовчазному дядькові.